

Vi kræver en folkeafstemning om udvinding af uran i Grønland

Der er en alvorlig risiko for, at mineprojektet i Grønlands Kvanefjeld kan blive det mest forurenende industriprojekt i rigsfællesskabets historie. Vi kræver en grønlandsk folkeafstemning.

Kronik i Politiken d. 11. februar 2016

Aaja Chemnitz Larsen er mf for Inuit Ataqatigiit og Mikkel Myrup er formand for Avataq, Grønlands Natur & Miljøforening. De har skrevet kronikken sammen med: mf Rasmus Nordqvist, Alternativet, mf Christian Juhl, Enhedslisten, Hans Pedersen, redaktør i VedvarendeEnergi, Mariane Paviassen, forkvinde for Foreningen URANI NAAMIK/NEJ TIL URAN i Narsaq, Christian Ege, sekretariatsleder i Det Økologiske Råd, Niels Henrik Hooge, fra NOAH Friends of the Earth Denmark's Urangruppe

Om det enorme sjældne jordarts- og uranmineprojekt på Kvanefjeld (grønlandsk: Kuannersuit) bliver realiseret, afgøres efter al sandsynligvis i de kommende måneder.

For to år siden opgav det grønlandske Landsting, Inatsisartut, den såkaldte uran-nultolerancepolitik og brød med et kvart århundredes politisk satsning på vedvarende energi i rigsfællesskabet. I al den tid var støtten til uranforbuddet i Inatsisartut og Folketinget enstemmig.

Tilbagekaldelsen, der var baseret på et flertal på kun én stemme, skabte betingelserne for at fremme det gigantiske mineprojekt. Ifølge ejeren, det australske mineselskab Greenland Minerals and Energy Ltd. (GMEL), rummer Kvanefjeld muligvis verdens næststørste uranressource.

Desuden har man længe vidst, at fjeldet indeholder langt den største forekomst af thorium i verden. Det anses af mange for et fremtidigt alternativ til uran og kan bruges til atomvåben, men er i dag uden kommerciel værdi.

GMEL har netop indleveret en foreløbig ansøgning til de grønlandske myndigheder om tilladelse til minedrift og indsendt materiale om projektets samfunds- og miljømæssige konsekvenser. Selskabet afventer nu vejledning fra myndighederne, før det indleverer den endelige ansøgning, der herefter bliver sendt i offentlig høring. Samtidig har den grønlandske regering, Naalakkersuisut, trukket et løfte om en regional folkeafstemning i Sydgrønland om mineprojektet tilbage uden nogen forudgående offentlig debat.

Det er værd at bemærke, at ophævelsen af uranforbuddet og igangsættelsen af Kvanefjeld-projektet ikke er udtryk for opfyldelsen af et bredt folkeligt ønske i Grønland. Tværtimod er det resultatet af en langvarig kampagne fra en lille, magtfuld lobby bestående af aktører fra mineindustrien, forskere, embedsfolk og politikere, der har været villige til at tilsidesætte hensyn til demokrati, borgerrettigheder og god regeringsførelse.

Således har den grønlandske regering konsekvent brudt løfter om åbenhed og borgerinddragelse, når det drejer sig om udviklingen af ikke blot Kvanefjeld-projektet, men hele råstofsektoren.

Man kan argumentere for, at lobbykampagnen går et halvt århundrede tilbage, hvor den begyndte ikke i Grønland, men i Danmark. Det lange forløb kaster lys over den nuværende situation, der ellers kan være vanskelig at finde mening i.

Dens første fase begyndte, da uranforekomsten i Kvanefjeld blev opdaget i 1956 og derefter udforsket på initiativ af den danske Atomenergi-kommission, som havde brug for at udpege en stabil uranforsyning til et fremtidigt atomkraftprogram.

Efter forundersøgelserne iværksattes fra Risø Forsøgscenter i 1978 et stort forskningsprojekt, der skulle klarlægge, hvordan uranet mest effektivt kunne udvindes.

Den danske regerings rolle i denne sag også i nutiden har været skuffende

Det blev hovedsageligt finansieret af danske statsmidler, men en del af pengene kom fra EU (dengang EF), hvor man vurderede, at forekomsten i Kvanefjeld, der dengang blev sat til 43.000 tons uran, udgjorde 28 procent af EF's uranressourcer.

Den daværende kritik af mineprojektet har ikke mistet sin relevans og var på mange måder den samme som i dag: bekymring over projektets konsekvenser for sundhed og miljø, skepsis i forhold til dets påståede økonomiske fordele og forargelse over lukketheden hos beslutningstagerne og den måde, hvorpå projektet blev drevet frem af kræfter i Danmark på trods af stærk grønlandsk modstand.

Selv blandt nogle af de forskere, der var involveret i projektet, blev sundheds- og miljøproblemerne anset for alvorlige, hvis ikke uoverstigelige: Støvflugten fra det åbne minebrud, affaldsdeponeringen og lokaliseringen af fabriksanlæggene blev i særdeleshed anset for problematiske.

Bruddet lå for tæt på Narsaq – en by med mere end 1.500 indbyggere – og anbringelse af hundreder af millioner tons giftigt og radioaktivt mineaffald i den nærliggende Taseq-sø blev af mange anset for udelukket på grund af søens placering højt oppe i det økologisk følsomme elvsystem.

Man var også opmærksom på minedriftens konsekvenser for byens drikkevandsforsyning, hvor fluoridkoncentrationen i forvejen lå på grænsen for det tilladelige. Lederen af Risø-forskningsprojektet plæderede endda for, at anlægget, hvor uranet adskiltes fra malmen og affaldet herfra, af miljømæssige grunde skulle placeres 100 km fra Narsaq By i nærheden af det dengang påtænkte vandkraftværk i Johan Dahl Land.

Også mineprojektets rentabilitet og økonomiske værdi for det grønlandske samfund ansås for tvivlsom: Det beskedne overskud, som projektet kunne tænkes at give en privat investor under forudsætning af høje og stabile uranpriser – en investor fritaget for skatter og afgifter – blev mere end opvejet af de forøgede infrastrukturomkostninger, mineprojektet ville påføre Grønland.

I regnskabet var heller ikke indregnet udgifter til oprydning og naturgenopretning efter minedriften. Rapporterne med de pessimistiske økonomiske analyser blev hemmeligholdt i flere år af Grønlandsministeriet, hvad der gav anledning til kritik.

Efterhånden som modstanden mod atomkraft og uranminedrift voksede i Grønland og Danmark, begyndte det at stå klart, at drivkraften i atomkraftprojektet var Risøs forskermiljø. Her havde man også størst fordel af projektet: Frem til 1984 blev brugt mere end 50 mio. kr. til Kvanefjeldprojektet, og med udsigt til at skulle bevilge et lignende beløb, før der kunne træffes en beslutning om at sætte mineprojektet i gang, begyndte Folketinget at sætte hælene i.

Projektet havde længe været den største udgiftspost på Energiministeriets forskningsbudget, og mange følte, at forskningsmidlerne burde overføres til mindre kontroversiel energiforskning. Det blev heller ikke mere populært af, at mange juridiske eksperter betvivlede lovgrundlaget for opførelsen af Risøs piloturanudvindingsanlæg.

Udsigten til uranminedrift på Kvanefjeld endte også med at påvirke Grønlands EF-medlemskab ved folkeafstemningen i 1982, hvor Grønland meldte sig ud. En del af modviljen mod EF skyldtes tvivl om, hvorvidt EF med hjemmel i Euratom-traktaten kunne tvinge Grønland til at udnytte sine uranressourcer.

Begge de to ledende regeringspartier, Siumut og Inuit Ataqatigiit (IA), vendte sig klart imod mineprojektet. F.eks. udtalte den senere formand for Siumut og landsstyreformand og nuværende formand for Landstinget, Lars-Emil Johansen, at »Grønland hverken har brug for uran eller atomkraftværker«.

En lille, magtfuld lobby bestående af aktører fra mineindustrien, forskere, embedsfolk og politikere har været villige til at tilsidesætte hensyn til borgerrettigheder og god regeringsførelse

Efter den danske forkastelse af atomkraft og principvedtagelsen i 1988 i Fællesrådet Vedrørende Mineralske Råstoffer i Grønland om ikke at udstede tilladelser til uranefterforskning eller uranbrydning var Kvanefjeld i mange år ikke på rigsfællesskabets politiske dagsorden.

Det ændrede sig imidlertid i 2008, da ejeren, det australske selskab GMEL, besluttede, at selskabet ikke kun ville udvinde sjældne jordarter, men også bryde uran i fjeldet. Hvis det ikke fik lov, ville mineprojektet blive opgivet.

Truslerne fra GMEL udløste lobbykampagnens anden fase, der fortsatte, hvor den første slap: Hvor uran hidtil blev betragtet som den vigtigste ressource, omtaltes det fra nu af som et biprodukt til de sjældne jordarter.

Det skete ironisk nok samme år, som en af de tidligere efterforskningsledere i Grønlands Geologiske Undersøgelse – i dag GEUS – satte mængden af uran til op til 600.000 tons for hele Ilimmaasaq-komplekset, hvoraf Kvanefjeld er en del. Det er fjorten gange mere end vurderingen i 1970'erne og 1980'erne. Hermed blev den opgraderet til den næststørste forekomst i verden, kun overgået af den australske uranmine Olympic Dam. I denne forbindelse bør det bemærkes, at Ilimmaasaq-komplekset endnu ikke er færdigudforsket, og ressourcerne kan være større.

I takt med at det anslåede omfang af forekomsten voksede, intensiveredes også presset i Grønland og Danmark for at ophæve uranforbuddet. I 2008 offentliggjorde det grønlandske Råstofdirektorat

en rapport om uranudvinding, og i 2010 foretog en delegation af politikere og embedsmænd en studietur til Canada – den såkaldte uranmission – for at undersøge de canadiske erfaringer. Og i slutningen af 2012 vedtog Naalakkersuisut at lade en uvildig dansk arbejdsgruppe afdække konsekvenserne af at ophæve nultolerancepolitikken. Hensigten var, at alle fakta skulle på bordet, så Inatsisartut og offentligheden kunne debattere uranforbuddet på et sagligt og oplyst grundlag.

Få måneder senere kom så den første uranvenlige grønlandske regering til magten under ledelse af landsstyreformand Aleqa Hammond. Det var lykkedes for regeringspartiet Siumut at overbevise vælgerbefolkningen om, at minedrift – og særligt uranudvinding – var ensbetydende med hurtige forbedringer af den grønlandske økonomi.

I sin tiltrædelsestale lovede landsstyreformanden, at der skulle afholdes en vejledende folkeafstemning i Sydgrønland om Kvanefjeld-projektet. Løftet blev gentaget i den sidste tale, hun holdt i Inatsisartut i 2014, dagen før der blev udskrevet nyvalg – et valg, som regeringen vandt. Begrundelsen var den åbne uranmines nærhed til Narsaq, og selv om der kun var tale om en vejledende afstemning, ville resultatet blive respekteret.

Efter valget i 2013 offentliggjorde Naalakkersuisut sit forslag om at ophæve nultolerancen, og arbejdsgruppens rapport blev offentliggjort. De, der troede, at den ville udgøre et sagligt grundlag for en beslutning om at ophæve eller bevare uranforbuddet, blev imidlertid skuffede.

Rapporten fra Lett Advokatfirma, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi og PricewaterhouseCoopers ignorerede eller undervurderede systematisk uranbrydningens sundheds- og miljøeffekter. Omkostningerne ved oprydning og naturgenopretning på Kvanefjeld blev ikke nævnt, ej heller den institutionelle kapacitetsopbygning, der er nødvendig for at kunne regulere og overvåge et mineprojekt af så stor skala.

Den danske regerings rolle i denne sag også i nutiden har været skuffende

Rapporten videreformidlede også det fejlagtige indtryk, at hvis blot Grønland ratificerede en række internationale konventioner, ville udvindingen og produktionen af og handlen med uran foregå på en miljø- og sikkerhedsmæssigt forsvarlig måde. Påfaldende var imidlertid, at den ligesom Råstofdirektoratets studie fra 2008 konkluderede, at indtægterne til det grønlandske samfund fra beskatningen af mineselskabet ville blive beskedne og ikke mærkbart forbedre selvstyrets økonomi.

Illusionen om, at uranbrydning var en økonomisk forskel, fik snart sit definitive grundskud: I begyndelsen af 2014 fastslog en rapport fra Københavns og Grønlands Universitet, at hele 24 samtidige storskalamineprojekter ville være nødvendige for at udfase og erstatte økonomisk støtte fra Danmark.

Rapporten konkluderede også, at en råstofbaseret økonomi ikke er økonomisk bæredygtig: Når mineindustrien efter nogle år begynder at gå tilbage, befinder Grønland sig i den samme økonomiske situation som før – men med færre ressourcer.

Det er værd at bemærke, at den danske regerings rolle i denne sag også i nutiden har været skuffende. Det høres ofte, at den er neutral i uranspørgsmålet, men det er langt fra tilfældet. Tværtimod har den via sine institutioner proaktivt virket for, at de sundheds- og miljømæssige konsekvenser af de storskalauranmineprojekter, den forrige og nu også den nye grønlandske regering håber at gennemføre, ikke kommer frem.

Tillid til integriteten hos de mineselskaber, der tildeles udvindingslicenser, er af afgørende betydning, når det drejer sig om en så miljø-, sundheds- og sikkerhedsmæssigt sensitiv aktivitet som uranudvinding.

I november 2013 stillede folketingsmedlem for IA, Johan Lund Olsen, spørgsmål ved et møde i Det Udenrigspolitiske Nævn for at få opklaret, om der i GMEL's ejerkreds var personer, der havde forbindelser til organiseret kriminalitet og medvirket til at finansiere terrorvirksomhed i den somaliske Puntland-provins.

Rygter om dette havde verseret i den australske presse gennem flere år. Hensigten var at få endevendt GMEL's ejerforhold. Formanden for IA, Sara Olsvig, stillede lignende spørgsmål i Inatsisartut kort tid efter, men hverken den grønlandske eller den danske regering ønskede at undersøge sagen nærmere. Det er vel fair at antage, at hvis det havde været tilfældet, kunne Kvanefjeld-projektet have været anderledes stillet.

Konklusionen er, at risikoen for, at Kvanefjeld-mineprojektet bliver det mest forurenende industriprojekt i rigsfællesskabets historie, hele tiden stiger. Samtidig med at mineprojektet vokser i takt med, at der opdages nye uranforekomster i det endnu ikke færdigudforskede Ilimmaasaq-kompleks, ignoreres eller bagatelliseres dets negative konsekvenser for miljøet og befolkningens sundhed.

Det eneste, der kan forhindre denne udvikling, er, hvis befolkningen får mulighed til at sige fra gennem en folkeafstemning, sådan som den grønlandske regering for længst har lovet.